

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

גמילות חסדים

אדם שאינו מפתח בקרבו את ההרגשה הפנימית שגם השני הוא אדם וגם הוא זכאי לנתינה וליחס ראוי, יכול להשאיר בגדר אכזרי ח"ו שאין לו רחמים כלל על רעהו. לא משנה כמה הוא יתן וכמה הוא יעסוק בצרכי ציבור, בתוך תוכו הוא יישאר אנוכי. וכבר אמר פעם החזון איש על עסקן אחד, שאינו יודע אם הוא אדם כשר, אך עכ"פ לא יצא מכלל חפץ בעל ערך...

לפני שנים רבות שמעתי אמרה בשם אחד מהגדולים, שהנה כידוע לא זכינו לאורו של רבינו יונה שהוציא שערים רבים, שער האמונה ושער התפילה וכו', אלא רק לשער התשובה. ואמר אותו גדול, שאם היה יוצא לאור שער האכזריות של רבינו יונה, שבו היה מתאר במתק לשונו את גודל האכזריות הטמונה בלב האדם, לא היה האדם יכול להשאיר בחדר יחידי עם חבריו...

ובאמת ניתן לראות אצל בני האדם שמחשבותיהם כל היום הם אך ורק על עצמם, ומשתדלים הם לקיים בהידור 'אנוכי ולא יהיה לך'... האדם מרגיש את עצמו ואפס זולתו, ואינו משתדל לחשוב מה עם השני ומה עובר עליו.

רק בשנה האחרונה התלוננו באוזני רבים שתחושתם היא שלאף אחד בעולם לא אכפת להם. אין המקום להכנס לגופו של ענין האם יש כאן דמיון או מציאות, אך כל אחד צריך לדאוג לסביבתו, לראות אם יש אי מי שפניו נפולות ולהשתדל לעודד את רוחו. אין גבול למה שמילה אחת יכולה לעשות, ואפי' מעט של יחס ואכפתיות מסוגל לפעול גדולות ונצורות. אין זה דורש מאמץ ולא מומן, רק ניסיון קטן, לחשוב גם על האחר.

זכורני שאשה אחת תינתה את צרותיה בפני, וכשרציתי לעזור לה לפחות בדבר אחד היא אמרה שכל רצונה הוא רק לשפוף את ליבה באזני מי שיקשיב לה. זה כל מה שהשני דורש ממך, שתבין ותאזין, תהיה אוזן קשבת למי שקשה לו.

חז"ל אמרו בברכות (ו): "כל שיוודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתים", ויש להבין על מה ולמה כאשר אדם אינו משיב שלום לחבירו הוא נקרא 'גזלן', וכי את מה הוא גוזל ממנו, אלא שכאשר הלה הקדים לו שלום ונתן לו את ההרגשה הטובה שבכך, אם הוא אינו משיב לו משלו בתמורה הרי נמצא גוזל את מה שהשני ראוי לו.

שידוכים לבחורים בלי מידות טובות

ידוע מה שאמר מרן זללה"ה מבריסק שהדבר הראשון שצריך לחפש בבחור בשידוכים הוא שיהיה 'מענטש' (בן אדם), לאחר מכן שיהיה יהודי, ולאחר מכן שיהיה תלמיד חכם. ודוקא בסדר הזה. כי אם הוא לא בן אדם מה שייך שהוא יהודי.

ובמרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל הווה עובדא שבא אליו אב אחד ובירר בארוכה על אחד הבחורים בישיבה האם הוא למדן ומעמיק בסברא וכו', ולאחר שהשיב לו הגר"ש על כל שאלותיו בא על סיפוקו ופנה לצאת מן החדר. קרא לו הגר"ש ואמר לו בזה הלשון; אותו בחור שביררת עליו יוכל להנשא בשעטו"מ, יילך ללמוד כל הבוקר ויחזור הביתה לארוחת צהריים, ורעייתו שעמלה להכין לו אוכל כל הבוקר כולו תגיש לו את עמלה והוא ידחה את פרצופו ויאמר 'פוי'... מה ינחם אותה, שהיא תדע שהוא יודע שלושה ביאורים בר' ברוך בער על הרחקת נזיקין?...

לעיתים אדם יכול לרצוח את רעהו במילה אחת או בעקימת אף, 'באפם הרגו איש', ומוות וחיים ביד הלשון. על כל אדם ואדם מוטלת החובה לרצות בטובתו של חברו, להיות הוא בעצמו איש טוב מדבר טוב, שכל מחשבות ליבו רק לטוב כל היום.

פרק א' משנה ה'. "יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך".

'שיחא ליבו מזומן להיטיב לכל'

כתב רבינו יונה: "פי' שיהיה ביתו כבית אברהם אבינו ע"ה שיהיה ביתו בדרך במקום דוחק, כדי שיכנסו לשם העוברים והשבים, ויהיה ביתו פתוח לארבע רוחות מכל צד שיבואו שימצאו פתח פתוח ויפנו לשם כמו שאמר איוב "דלתי לאורח אפתח".

נמצא לכאוף שכוונת המשנה היא לדברים כפשטן, שביתו של האדם יהיה פתוח לרוחה מכל רוחותיו וצדדיו, כדי שהאורחים יגלו מיד את הבית.

ויש להבין, למה דוקא עשית הפתחים לבית זהו דין מיוחד במשנה. והלא ישנם כמה אפשרויות איך להכניס את האורחים באופן שיהיה להם נח, ולמה דוקא ענין זה של עשיית פתחים קבע מקום לעצמו בדברי התנא.

אכן נראה ברור שכוונת המשנה אינה רק להביא ציור מיוחד ותו לא, אלא להורות וללמד שעיקר המטרה אינה רק להכניס את האורח אל הבית, אלא לרצות באמת בתוך הלב פנימה שהוא יבוא ויהיה לו נוח, שהמארח עצמו יהיה 'פתוח לרוחה'. לכן דוקא זהו הציור שנקטה המשנה, הציור של פתיחת הדלת, ללמדנו שהעיקר אינו התוצאה אלא הסיבה למה היא באה.

כי באמת עיקר מצות גמילות חסדים וכל המסתעף הימנה אינה רק לתת לשני ולגמול עמו חסד, אלא להפוך את האדם עצמו לאיש של חסד, לאיש מייטיב שרוצה בטובתו של חברו. אדם יכול לתת לשני בלי גבול, להעניק ולהשפיע, אך בתוך תוכו להשאיר רע לב ומושחת, בלי שליבו יתהפך להיות במידת הרחמים.

במצוות שבין אדם לחבירו כלולות ב' מצוות, מצות צדקה ומצות חסד. מצות הצדקה היא בתוך שורת הדין, להשלים את מה שחסר לשני ולתת לו כדי צרכו, אבל מצות החסד אינה רק הנתינה בפועל, אלא תחושת הרחמים כלפי האחר, החמלה והאכפתיות, לרצות שיהיה לשני את הטוב והמושלם ושלא יידע צער.

וכך כותב רבינו יונה בביאור המשך דברי המשנה (בפירושו השני): "ויהיו עניים בני ביתך - שיהיו העניים רגילין לביתו ויעמדו שם בלא בשת פנים בהראותו להם פנים של שמחה ולתתו להם רשות בכל אשר לו כאשר יתן איש לבניו ולאנשי ביתו".

זאת אומרת שהאדם יכול לתת לרעהו אלפי זהב וכסף, ואת עיקר המצוה הוא לא קיים. המטרה העיקרית במצוה היא שהעניים יראו מהנותן פנים של שמחה, שירגישו איך הוא מעוניין לתת להם ורוצה בטובתם, ורק כשהוא עושה כן הוא יוצא ידי חובתו.

חז"ל כבר למדונו שחלק ממצות גמילות חסדים היא המפייסו בדברים, ולגבי כיבוד הורים מצינו (קידושין לא). שיש מאכילו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחיים ומביאו לחיי העולם הבא. כי הכל תלוי בצורת הדברים, האם האדם רק נותן או שבאמת אכפת לו מהחסר.

בקהלת רבה (פרשה ז' אות ד') דרשו חז"ל: "והחי יתן אל ליבו, זה חי העולמיים שהוא משלם שכר לבר נש על כל פסיעה ופסיעה בגמילות חסדים". ולכאוף יש להתבונן מה החידוש המיוחד לגבי גמילות חסדים שיש שכר על כל פסיעה ופסיעה, הרי ההליכה למצוה היא הכשר מצוה, ובלאו הכי מקבלים עליה שכר בכל מצוה שבעולם.

ובהכרח שמתבאר כאן שלגבי גמילות חסדים ההליכה למצוה אינה רק הכשר מצוה, אלא היא המצוה ממש, ומקבלים עליה שכר כמו המצוה ולא כמו הכשר אליה. והטעם הוא כאמור, שבגמילות חסדים המצוה אינה רק עצם הנתינה אלא הרגשת האכפתיות כלפי השני, והרגשה זו עצמה מתבטאת בכל פסיעה ופסיעה.

שם. "ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו קל וחומר באשת חברו, מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנום".

'והנאות העולם אין ראוי שהיו לו לאדם'

איסור הקרבה לאשה מסמל את חיוב הריחוק מתאוות שמוטל על כל אדם, ומבו' במשנה שגם בדבר הרשות יש לאדם להתרחק מן התאוות בכל נפשו ומאודו, באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו.

ונודעו לשונו של הרמב"ם ולשונו של החינוך (המובא בחלקו בביה"ל סוף סי' א') שבכלל לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם נכללים כל התאוות שבעולם, ואפי' תאוות שאין בהם איסור מן התורה אסור לאדם להמשך אחריהם שלא לצורך עבודת ה', וכל המשכות אחרי התאוות היא בכלל לא תתורו.

והחומר הגדול במשיכה אחרי התאוות הוא, שהנה כידוע האדם הוא חציו מלאך וחציו בהמה, כמבו' בגמ' בחגיגה, והיינו שיש באדם את חלק הנשמה ואת חלק הגוף, וככל שהוא נמשך יותר אחרי חלק הגוף שבקרבו כך הוא מגביר את החומריות והופך את עצמו לאדם גס וחומרי, שחלק נשמתו נשאר מאחור.

וניתן לראות זאת במוחש, שישנם אנשים במכירי קאמינא שלעיתים יתכן שגם כשאדם יעסוק בתורה, מכל מקום הוא יהיה אדם גס וחומרי, שכל כולו משוך אחרי התאוות והרצונות הגשמיים שבתוכו, כך עד שיירד לעבר פי שחת ושכל ימיהם מבליסלא תשאר לו אלא תאוותו בידו.

והיה מעשה בהאדמו"ר הרמ"מ מקוצק שבא אליו זקן אחד ואילו הוא עשה לו סימן של סילוק כעין שעושים לעכבר, ואותו זקן לא ידע להשית עצות בנפשו ופנה אל הגבאי שיברר מה זה ועל מה זה. הגבאי ניגש לאדמו"ר והוא השיב לו שאין בזקן כל פסול, אך כאשר פנה אליו

הזקן שוב גירש אותו כאילו היה בעל חיים, וביאר ואמר שאינו רואה כאן יהודי אלא עכבר... והתברר שאותו הזקן היה כילי גדול וכל כולו היה דבוק במידת הקמצנות, והרב מקוצק ראה זאת על פניו, שאין כאן אדם העומד במדרגת אדם אלא מי שנמצא בכל הוויתו במידת העכבר...

כי אכן כאשר האדם דבוק במידה מסויימת הרי הוא הופך את עצמו להיות שרוי באותה המידה והוא עצמו נהפך להיות חלק ממנה, הוא יכול לעשות מעצמו כמו הבהמה ששרויה בו והוא יכול לעשות מעצמו מלאך.

וממילא כאשר יעלה האדם השמימה בבוא עיתו, מקומו בעולם הבא ייקבע לפי מה שהוא עשה מעצמו, אם הוא ייחשב כבהמה לא יוכל להיות שם, מה שאין כן אם עלה באורח חיים למעלה.

עונש הגיהנום

ובמגיד מישרים ביאר דזהו עונשו של 'כף הקלע', שמצד אחד נשמת האדם תעלה למעלה אך מצד שני גופו ימשוך אותו למטה אל המקומות שבהם היה משוך בחייו, וכך הוא יטלטל שוב ושוב עד ימצא מקום, בלי יכולת להשתחרר מהתאוות שהיה כבול אליהם (וכן מבו' בשע"ת סוף ש"ב יעו"ש).

ועל כך אומרת המשנה שאותו האדם הנמשך אחר תאוותיו 'סופו יורש גיהנום'. 'מקבל גיהנום' לא כתיב כאן אלא 'יורש גיהנום', הגיהנום יבוא אליו כירושה, כדבר שמראש היה מיועד אליו והיה חלק ממנו, הוא חלק ונחלתו, כיון שהוא עצמו גרם לעצמו להיות אדם של גיהנום, אדם ששייך לארציות ולחומר בלי שייכות אל הקדושה, רח"ל.

(ולחיפך במידה טובה, ידוע מה שאמר הח"ח להר"מ שפירא שמי שעסק במסכת בעוה"ז אזי לעתיד לבוא ייקרא בשם אותה מסכת, כי המסכת תהפך לחלק ממנו והוא יהיה החפצא של המסכת).

מכתב לבני הישיה"ק להקים מסגרות של לימוד המסכת בסדר של 'הספק' כדי לסיים המסכת

ממקום שפוסקים, כלומר שאין מסיימים מה שהתחילו ועוברים למקום אחר זה ח"ו יכול לגרום דברים שאינם טובים, יעו"ש, ומלבד כ"ז הן אין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, וכדי שיהא לבו חפץ צריך שיהא סיפוק, והדבר פשוט שכשלומדים מסכתא שלימה עד תומה זה גורם סיפוק עצום, משא"כ אם לומדים למחצה לשליש ולרביע, וזה גם סיבה גדולה לניצול הזמן וללימוד בהתמדה כיוון שאם בין כך לא אסיים את המסכתא אז מאי נ"מ אם אלמד דף יותר או דף פחות ועיד"ז מתבטלים, אבל כשיודעים שאם ילמדו כדבעי יסיימו את המסכתא זה נותן דחף עצום לא לבזבז את הזמן.

ואמנם בלימוד שנקבע בסדרי הישיבה אין אפשרות ללמוד את כל בבא בתרא - הגם שחלקו הגדול מאד הוא בכלל סדרי הישיבה, וע"כ נמנו כמה מבני החבורה לארגן שילמדו בין הסדרים כל יום עמוד אחד לפי סדר המסכת מתחילתה ועד סופה, דבר יום ביומו, ועיד"ז יסיימו את כל המסכת, ומאחר שבני הישיבה הק' ב"ה יגיעו בתורה גם בבין הסדרים ה"ז ריוח עצום לרכוש מסכת שלימה, ומאן דירית מסכתא חדא ירית עלמא חדא, ואשרי חלקם של כל המשתתפים בזה, ובל"ג גם אני אשתדל לגמור המסכת, והבא ליטהר מסייעין אותו.

ביקרא דאורייתא

ישראל בונם בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל שרייבר
אברהם קפלן

גם אני מצטרף לחיזוק להגדיל תורה ולהאדירה להענין הנכבד הזה רב התועלת, איש את רעהו יעזורו ולאחיזו יאמר חזק. יהי ה' עמכם להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד ולהארת עיינים בתורה.

ע"ז באעה"ח לכבוד התורה ועמליה
חיים פיינשטיין

לאור קריאת רה"י לכאו"א להשתדל לסיים המסכת שהתחיל (כפי שהובא בגיליונות הקודמים), נמנו כמה מהחברים להעמיד מסגרת מיוחדת של לימוד המסכת בהספק של 'עמוד ליום' לפי סדר המסכת, וע"י זה ישיגו כמה מעלות: א. סיום המסכת וקניינה בזמן הלימוד שלה בישיבה. ב. החבורה מועילה אף ללימוד העיון בסד"א, שכן סוגיות רבות לצורך הבנתן יש לידע סוגיות מקבילות ברחבי המסכת. ג. הלימוד בעיון ח"ו לא נפגם כלל ונשאר כפי שהיה בסדרים, אך כפי שאמרו רבותינו אם אין סדר אחד של לימוד בהספק מסודר - ע"י זה בא חוסר ב'סיפוק' וכדו' שלא מרגישים התקדמות. ואף שבעצם לכך נועד סד"ב - מ"מ רוב הצביור אינו אוחז בהספק, וכמו"כ הלימוד אינו מסודר ואין 'מחיב' להתקדם, אך בחבורה זו יש יעד ברור - עמוד בכל יום, וע"י זה יש בודאי 'תורת ה' תמימה משיבת נפש" כפי שכתב רה"י.

רבינו רה"י נתן את הסכמתו וברכתו לענין, שיהיה מסגרת של לימוד המסכת בדרך של הספק (לא מטעם הישיבה אלא חיצונית ובבין הסדרים). וכן כמה מראשי הישיבות שליט"א ובראשם הגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת 'עטרת שלמה' הצטרפו לברך על היוזמה, שכן ראוי לייסד בכל הישיבות ומקומות התורה.

להלן מכתב רבותינו:

בסיעתא דשמיא, תחילת הזמן חורף תשפ"ב

לכל חבורתא קדישתא דבני הישיה"ק, ד' עמכם עד העולם.

תורת ד' תמימה משיבת נפש, ואחז"ל אימתי היא משיבת נפש כשהיא תמימה, תמימות היינו שלימות, לשלימות יש הרבה פנים, אך אחד מהיעיקרים שבהם הוא כשלומדים מסכתא ללומדה כולה עד תומה, ובפירוש הר"ש בתו"כ פרשת קדושים כתב שכשאדם נפטר באמצע לימוד מסכת לעת"ל כשיקום תאמר לו המסכת היכן אחז כדי שייסיימה, ובאדר"ג פרק כ"ו מבואר שכשאינ מתחילים

ניתן לשמוע שיחות וועדים שנמסרים מרבינו רה"י בטלפון 02-3137413